

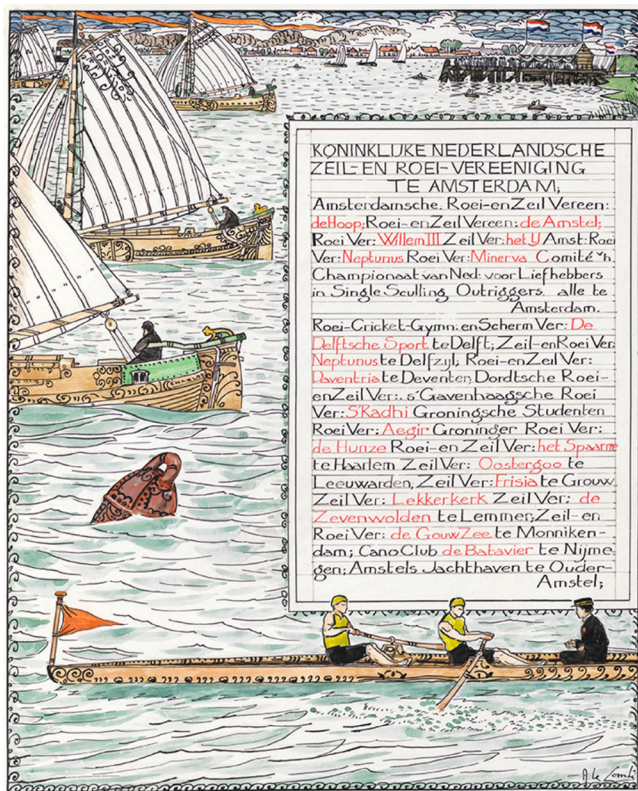
‘Talrijke aankondigingen (...) van harddraverijen met paarden, onder den man, met paard en chais, van galloppeer-partijen, ja zelfs van hardlooperijen van mannen en jongens.’

DE EEUW DER SNELHEDEN

Jurryt van de Vooren

Met veel succes draaide afgelopen jaar de tv-serie *De IJzeren Eeuw*, over Nederland in de negentiende eeuw. Voor de ontwikkeling van de moderne sport hadden de programmamakers weinig aandacht, maar misschien was dat maar beter ook. Als dat wél was gebeurd, hadden ze de serie beter *De Eeuw der Snelheden* kunnen noemen.

Komende zomer wordt in het Olympisch Stadion het EK Atletiek gehouden: het grootste sportevenement in Amsterdam sinds de Olympische Spelen van 1928.

Afbeelding uit: *Sportalbum 1898*. Nieuwegein: Arko Sports Media, 2014. Met dank aan Jan Rijpstra.

Om de historische waarde hiervan te benadrukken maak ik momenteel in opdracht van het Stadsarchief een boek over sport in Amsterdam, met extra aandacht voor het Olympisch Stadion. Het verschijnt over enkele maanden.

De negentiende eeuw speelt een belangrijke rol in mijn onderzoek. Met Jan Rijpstra heb ik twee jaar geleden deze periode al eens belicht voor de heruitgave van *Sportalbum 1898*, het gedenkboek dat de Nederlandse sport aan koningin Wilhelmina overhandigde. Om grip te krijgen op de huidige maatschappelijke positie van de sport is het van groot belang om te kijken naar de negentiende eeuw als tijdperk waarin de vervlechting tussen sport en maatschappij begon. Welke historische banden waren er in die beginfase tussen industrialisatie, natievorming en de opkomst van sport?

Spierkracht

Halverwege die eeuw was het leven in Nederland in ieder geval in een opmerkelijke versnelling terechtgekomen. Sinds 1839 kon er gebruik worden gemaakt van de trein, waarmee reizigers zich veel sneller konden verplaatsten dan voorheen, en dat ook nog eens over grotere afstanden. In diezelfde tijd werden steeds meer wedstrijden gehouden, waarbij het ook om snelheid draaide – in de boot, op het paard, met de schaats, op de fiets of lopend. In 1844 was er in Den Haag een zwemwedstrijd – volgens de *Rotterdamsche Courant* ‘nieuw in zijne soort’.¹ Het waren de beginjaren van de sport, waarbij de vraag is of er in die tijd al verbanden werden gelegd met de versnelling van het leven.

¹ *Rotterdamsche Courant* (24 september 1844): 1.

De *Leeuwarder Courant* had daarover iets interessants te melden op 18 januari 1848: 'Wanneer wij in den zomertijd de dagbladen dezer Provincie in handen nemen, dan trekken de talrijke aankondigingen onze aandacht van harddraverijen met paarden, onder den man, met paard en chais, van gallopeer-partijen, ja zelfs van hardlooperijen van mannen en jongens; dan als de kille adem van den wintervorst over Vriesland een net uitspreidt van ijsbanen, even wemelend van menschen en even snel te berijden, als de spoorweg-netten van onze Zuidelijke en Oostelijke naburen, dan ziet men overal den wedstrijd van spierkracht en snelheid, die aan deze Provincie zoo eigendommelijk en bijna bij uitsluiting eigen is.'²

Van de Eeuw der Snelheden zou ik graag een tv-serie willen maken.

Zo legde de krant inderdaad een verband tussen het nieuwe verschijnsel van de trein en de toenemende populariteit van wedstrijden. Er werd in dit verhaal alleen niet gesproken over 'De IJzeren Eeuw' om de bijzonderheid van die tijd te benadrukken, maar over 'De Eeuw der Snelheden'.³

Deze uitdrukking was niet door de *Leeuwarder Courant* zelf bedacht, maar in 1830 al eens gebruikt door het *Algemeen Letterlievend Maandschrift*. Dat gebeurde in een artikel over de vraag hoe ze het toenmalige tijdsgewricht moesten noemen.⁴ Een concurrerend tijdschrift (*De Recensent, ook der Recensenten*) had het over 'De Mechanische Tijd', maar daar waren de letterlievers het niet mee eens. 'Wij nemen de vrijheid in bedenking te nemen, of de benaming van TIJD of EEUW DER SNELHEDEN niet nog veel gepaster zoude zijn.' Als belangrijke reden wees het maandschrift erop dat de snelheid van reizen enorm was toegenomen, 'zoo wel te land als ter water'.⁵

Snelheid in Zeeland

Ook voor het Zeeland van de jaren dertig van de negentiende eeuw ging dit verschijnsel op, aldus Willem Polman Kruseman in zijn boek *Zeeland van 1813 tot 1913*.⁶ In een hoofdstuk over de ontwikke-

Een wedstrijd met draisines, een loopfiets met stuurmechanisme, uitgevonden (1817) en vernoemd naar de uitvinder ervan: Karl Freiherr von Drais von Sauerbronn. Bron: Hogenkamp, George. *Een halve eeuw wielersport*. Amsterdam, 1916.

ling van de provinciale postdienst merkte hij op dat die begin negentiende eeuw de nodige moeite had met betrouwbare bezorging vanwege het langzame verkeer. 'Met het stoomwezen veranderde dat alles,' aldus Polman Kruseman, 'en reeds in 1831 werd de 19^e eeuw "de eeuw der snelheden" genoemd'.⁷

Daarmee gaf ook Polman Kruseman aan dat er rond 1830 een versnelling van het leven werd geconstateerd, waarmee het een kanteljaar lijkt in de negentiende eeuw. Het zal niet toevallig zijn dat juist toen het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden uiteen viel door de opstand in België. Na een relatieve rust van zo'n vijftien jaar sinds het einde van de Franse Tijd heerste er een revolutionaire situatie, een verwarrende opeenvolging van grote gebeurtenissen. 'De eeuw der snelheden' schreef Franciscus Johannes Hallo letterlijk in een boek uit 1830 over 'het heillooze oproer' van de Belgen.⁸

Met de term 'De Eeuw der Snelheden' zijn zo verschillende maatschappelijke en politieke processen uit de negentiende eeuw gevangen, zoals de natievorming van Nederland, de industrialisatie (het stoomwezen), de vervoersmogelijkheden én de opkomst van de sport. Voor historici met oog voor sport is dit begrip daarom veel beter bruikbaar dan 'De IJzeren Eeuw', want tenslotte heeft sport minder met ijzer te maken dan met snelheid.

De Nederlandse sport kent in ieder geval geen IJzeren Eeuw, maar een Eeuw der Snelheden. Ik zou er graag eens een tv-serie van willen maken.

² *Leeuwarder Courant* (18 januari 1848): 2.

³ *Ibidem*.

⁴ *Algemeen Letterlievend Maandschrift* (1830): 461.

⁵ *Ibidem*: 462.

⁶ Polman Kruseman, Willem. *Zeeland van 1813 tot 1913. Vergelijkende schets*. Middelburg: Altorffer, 1914.

⁷ Kruseman, *Zeeland van 1813 tot 1913*, 33.

⁸ Hallo, Franciscus Johannes. *Bijdragen tot de geschiedenis der Nederlanden, aanvang nemende 25 augustus 1830, bevattende: De oorzaak van den Belgischen opstand, derzelfs begin, voortgang, einde en gevolgen voor geheel Nederland*. Amsterdam: H. Moolenijzer, 1830-1832, VI.